

Karel Kýr

*Naši prapředkové nežili
zdravěji a mravněji*

*Ze smolných knih
panství pardubického*

Karel Kyr

**NAŠI PRAPŘEDKOVÉ NEŽILI
ZDRAVĚJI A MRAVNĚJI**

Ze smolných knih panství pardubického

Copyright:

Autor: Karel Kýr

Vydal: Martin Koláček - E-knihy jedou

2014

ISBN:

978-80-87976-59-3 (ePub)

978-80-87976-60-9 (mobipocket)

978-80-87976-61-6 (pdf)

1. O PARUBICKÝCH SMOLNÝCH KNIHÁCH

Ve východních Čechách známe smolné knihy z Bystrého, Dobrušky, Smidar a Solnice. Dále z Broumova, Havlíčkova Brodu, Chlumce nad C., Náchoda, Vysokého Mýta. Kdysi existovaly i v Heřmanově Městci, Hradci Králové, Seči.

V Pardubicích, které byly poddanským městem, si hrdelní pravomoc vyhradila vrchnost. Ale často byli k soudu jako další přísedící zvaní i zástupci městské rady. Nejstarší zpráva o popravě v Pardubicích pochází z roku 1494. Vilém z Perštejna dal popravít čtyři zloděje na Hůrkách, nedaleko lomu zvaného „Na babě“. Jinak bylo popraviště na mírném návrší jižně od města, v místech, kde ústila Karlova ulice na Jesničanskou stezku. Dnes je v těchto místech ulice Na spravedlnosti. Tady byla postavena šibenice (dnes je tam policie) již před rokem 1537, měla kamennou ohradu jeden sáh vysokou, 4 sáhy a 2 stopy dlouhou, z rohů vystupovaly do výše 3 sáhů a 4 stop kamenné pilíře, spjaté nahoře čtyřmi dubovými trámy. Delikventi, kteří měli být vpleteni do kola, se stavěli na zvláštní kůl nedaleko šibenice, kde byl hřbitůvek k pohřbívání popravených osob. Tato šibenice stála až do roku 1788, potom byla zrušena a návrší rozvezeno r. 1819 při stavbě chrudimské silnice. Dle místní tradice se popravovalo i na tzv. katově dvorečku v pardubickém zámku. Tento malý dvorek při západním úpatí zámecké hlásky spíše sloužil jen k provádění výslechů případně i mučení. Protože v té době se popravovalo za městem. Menší přestupky byly trestány pranýřem, který je v Pardubicích v archivech připomínán již roku 1551 jako „kroužek pro klevetné ženy“. Do svého odstranění roku 1760 stával před pardubickou radnicí.

Smolné knihy pardubické jsou uchovány ve třech knihách a dvou umělých zlomcích. Časově zabírají úsek 1538 – 1626 a první knihy patří k nejstarším v Čechách. Nejčastější delikty zachycené ve smolných knihách jsou krádeže, loupeže na svobodných silnicích, dále pak odložení a zabití dítěte, vraždy, cizoložství, dvojženství, žhářství, svatokrádež, čarodějnictví, falšování mincí nebo listin, sodomie, smilnictví, znásilnění atd.

Vynesené rozsudky odsuzovaly delikventy k smrti oběšením, stětím mečem, upálením, zahrabáním za živa a probitím kulem, vpletením do kola, trhání

kleštěmi; lehčími tresty byl například pranýř, mrskání metlami nebo označení cejchem.

Ve smolných knihách se také často setkáváme s výrazem sodomie. Tehdy tímto výrazem bylo označováno více „úchylek“. Sodomíí byla označována jednak jiná nepovolená poloha partnerů při pohlavním styku (církev povolovala jen jednu polohu) a jednak forma homosexuálního styku nazývaná vlašské sodomilství. Sodomíí je zároveň označován nepovolený styk mezi člověkem a zvířetem. Právě tato třetí forma sodomie je ve smolných knihách dosti zastoupena mezi sexuálními delikty.

Obžalovanými byli muži, kteří se z různých důvodů ukojovali na zvířatech. Nejčastěji šlo o krávu, kobylu a ovci. Tehdejší společnost toto provinění trestala konstantně – upálením za živa i se zvířetem. Pouze při udělení milosti byl sodomista popraven oběšením nebo stětím. Malý dodatek:

De facto až do roku 1579, kdy byla vydána Práva městská Pavla Kristiána z Koldína, existoval v právním systému značný partikularismus. Koldínova práva byla prvním zákonem, který byl postupně přijat na celém území českého státu a který zůstal právní pomůckou hrdelního soudnictví zhruba přes dvě stě let.

Dlužno dodat, že smolné knihy se také jmenují: knihy (registra) černé, lotrovské – knihy, v nichž se zapisovala vyznání zločinců.

2. ZA KRÁDEŽ V KOSTELE POD KATŮV MEČ

Roku 1612, ve středu po památce svatého Řehoře, byl Matěj, syn nebožtíka Vaňka Konšelského, předveden k výslechu. Za přítomnosti pana Buriana Volanského J. M. C. místohejtmana v Pardubicích, Jiřího Hubka, vyslaného místo pana Jana Dobřenského z Dobřenic, pana Jana Jaroměřského, Bartoloměje Brandejského, Jana Slumba a jiných úředních osob z města Pardubic.

Když Matěj sloužil u Petra Vondráčka v Lipolticích, vydal se o posvícení do krčmy. Když vyšel ven, přidal se k němu Jiřík, syn Janského ze Lhotky, který sloužil na gruntech Adama staršího Valdštejna na Žahučicích a řekl mu:

„Chtěl jsem s tebou mluvit již dříve. Byl bych rád, kdybys mi přinesl z lipoltického kostela z oltáře třásně od ubrusu a potom vodu z křtitelnice. Když mi to dodáš, povím ti, k čemu to budu užívat.“

Po těchto slovech Jiřík vešel do krčmy, Po chvílce přišel za Matějem pacholek od toho Jiříka, kterého neznal. Řekl mu?

„Půjdeme do toho kostela spolu ráno a svítání.“

A tak šli. Přes vrata na hřbitov a z toho hřbitova do kostela, kde vysadili okno a tímto oknem tam vlezli. U výslechu vypověděl:

„Nevzali jsme nic jiného, ani jsme nic neřezali, nežli z truhličky -u které jsme urazili zámek- šest a půl kopy. Potom jsme se s tím Vaškem o ně rozdělili za rybníčkem ve volšinkách a rozešli jsme se. Já jsem šel k Hoře, ale kam šel ten druhý, zase-li na posvícení, čili ne, to nevím, protože jsem se s ním od té chvíle nesetkal. Za ty peníze jsem si koupil plátno na košili. A to plátno je u švagrové ve vsi u Svatého Mikuláše na gruntech pana Kašpara ze Žerotína.“

V truhličce nebyly jen peníze, ale také nějaké listiny. O nich Matěj řekl; „Kdybychom věděli, že v těch listech jsou zapečetěné peníze, vzali bychom je také. Všiml jsem si jich, ale mysleli jsme si, že to jsou jen nějaká lejstra.“

Téhož dne byl Matěj vydán k útrpnému právu. Víc z něho nedostali. Řekl:

„Nic jiného nevím, na tom chci umřít. Skrže žádného jiného jsem k tomu nepřišel jen skrže ty lotry, toho syna Janského a toho Vaška. Oni mne k tomu naváděli.“

Ortel

Ačkoliv ne tak přílišně velká krádež při tomto jistým Matějovi, synu Vaňka Konšelskýho z městečka Bohdanče se nachází a maje rozum, že k tomuto lotrovství tovaryši svými k neslušnému a nenáležitému oučinku kdádežnému povolil, poněvadž taková kostelní svatokrádež skutečně se od vrchnosti trestati má, z té příčiny podle právního vyměření svrchu dotčený Matěj mečem na hrdle trestán býti má. Stalo se ve středu po neděli postní léta Páně 1612.

3. NAŠI PRAPŘEDKOVÉ NEŽILI ZDRAVĚJI A MRAVNĚJI

Ještě dnes si mnoho lidí myslí, že naši předkové žili mravněji a zdravěji. Což není pravda, je to mýtus. Před několika stoletími se žilo úplně jinak. Lidé více pili, dá se říci, že doslova chlastali. Ještě v 19. století. Píše o tom například Jakub Arbes a profesor Vladimír Vondráček. PhDr. Jindřich Francek v úvodu ke své knize „Dějiny loupežnictva“ připomíná, že se k problematice obecné mravnosti se výstižně vyjádřil v jedné ze svých posledních prací historik Josef Janáček (1925-1994), když napsal:

„...naši pili nepochybně mnohem více, než bylo zdrávo, veselili se častěji a bujařejí, než připadalo vhodné kritikům veřejných mravů, a utráceli za své požitky mnohem více peněz, než bylo radno pro jejich měšťce. Na první pohled bylo zřejmé, že pohoršlivých jevů ve veřejném životě přibývalo. Nezřízené zábavy v krčmách, hazardní hry a frejírská dobrodružství byly doprovázeny pranicemi a násilnostmi, opilství a bezohlednost způsobovaly mnoho tragických nehod. Jestliže však pokles mravních hodnot představoval jednu stránku procesu, jeho účinky na druhé straně vyrovnávala stránka druhá, totiž nástup nového vztahu ke kulturní a estetickým hodnotám, k hospodářské podnikavosti a k cílevědomějšímu chápání politických poměrů. To všechno byly původní jevy české renesance, která plodila své bouřliváky, ale také utlačovala slabší povahy tak tvrdě, že zmizely v propadlišti dříve než stačily něco dokázat.“

V českých dějinách 16. - 18. století měla kriminalita vzestupnou tendenci. Ovšem nešlo o nějaké naše specifikum. Podobné problémy měli i v jiných částech Evropy. V té době byly nejrozšířenější majetkové delikty, které tvořily u většiny soudů skoro polovinu jejich trestní agentury.

„Neúprosné ekonomické zákony přivedly mezi zloděje, loupežníky a pytláky zchudlé šlechtice a zejména řadu městských a venkovských obyvatel,“ píše Jindřich Francek v knize Dějiny loupežnictva. „Tito lidé neuměli jiným způsobem řešit snížení své životní úrovně a existenční nejistotu. K nim ovšem musíme připočítat i skupiny žijící na okraji společnosti, které téměř

organizovaně kradly, loupily a pytlačily a úzce spolupracovaly s překupníky. Represivní opatření soudů nesplnila (a ani nemohla splnit) zamýšlený cíl, totiž krutým trestáním delikventů přimět veřejnost k snížení kriminality. K tomu došlo až v polovině 18. století v rámci tereziánských reforem, ovlivněných osvícenectvím a sociálně ekonomických proměn našich zemí.“

Máme-li si uvědomit závažnost majetkových trestných činů, je třeba znát kupní cenu peněz. PhDr. Jindřich Francek v knize „Zločin a trest v českých dějinách“ o tom píše. Dovolím si z ní citovat.

„V 16. až 18. století se pohybujeme v období tolarové měny, jejíž soustava byla poměrně složitá, komplikovaná pronikáním zahraničních mincí a prolínání několika mincovních systémů. Vedle českých grošů byly v oběhu ještě míšeňské groše, tak i uherské a rýnské zlaté. Zavedení ražby tolarů jako vládní mince (r. 1529) však neomezilo mincovní pestrost, a tak byly ve čtyřicátých letech 16. století upraveny kurzy mincí - v roce 1547. V dalších letech byly pak jen početní jednotkou. Mzdy a ceny jsou v 16. - 17. století uváděny v pramenech převážně v groších (1 kopa česká = 2 kopy míšeňské = 140 krejcarů), od druhé poloviny 17. století se projevuje spíše zlatý (1 zlatý=140 krejcarů). Přejdeme tedy k jednotlivým mzdám a cenám, jejichž porovnání nám umožní zobrazit sociální situaci doby.

Koncem 16. století si tesař vydělal tři groše denně, v polovině 17. století měl kolem 7 grošů denní mzdy. Zednický mistr dostával za tutéž dobu obvykle 15 grošů a 3 denáry. Práce nádeníků byla odměňována podle své obtížnosti. Tak třeba za sekání ledu byla v roce 1647 stanovena mzda 3 groše. Za mlácení obilí bylo v 17. století placeno denně 8 grošů. Nyní obraťme pozornost k cenám. Kráva stála v druhé polovině 16. století asi 4 kopy grošů, později 5-9 kop. Za koně bylo v 16. století potřebné zaplatit 16-18 kop, slepice se prodávala za 2-3 groše, kopa vajec stála pět grošů, půl kila hovězího masa 2 groše a 1 denár, jednoduchý mužský plášť byl za 16 a ženské boty za 36 grošů. Dodejme, že vesnická chalupa mívala koncem 17. století hodnotu 20-75 kop grošů.

Na počátku 18. století měl tesař denně 9-13 krejcarů, zednický mistr si vydělal opět poněkud více – až 27 krejcarů. Za sekání ledu dostával nádeník 7 krejcarů a zednický přidavač měl kolem 9 krejcarů denně, mlácení obilí bylo v té době honorováno 9-14 krejcarů. A jaké byly ceny? Kráva stála tehdy 6-10 a kůň 10 zlatých. Za slepici se platilo do 8 krejcarů, kopa vajec byla za 15 krejcarů, půl

kila hovězího masa za 3-5 krejcarů, nový plášť byl k dostání až za 8 zlatých. Hmotná situace poddaných byla tehdy tíživá, krádeže se dopouštěli leckdy z hladu, protože nedokázali jiným způsobem řešit svou svízelnou existenční nejistotu.“

Nebudu tyto fakta komentovat. Ale přesto si neodpustím poznámku. Při porovnávání mezd a cen v tehdejší době jsem nabyl dojmu, že v dnešní době na tom nejsme o moc lépe. Jen loupežníci se více zcivilizovali. Ale to je věc názoru. Čtenáři si udělají obrázek sami. Někdy mám dojem, že dějiny lidstva se pohybují v sinusoidě.